

86), ali s *dionik* je kao i sa *glasnik*, *zlatnik*: *dionik*, *glásnik*, *zlátnik* noviji su naglasci, a *diònik*, *glàsnik*, *zlàtnik* zastarijevaju, ako već nisu zastarjeli. Možda je najbolje da kažemo samo da su starinski. Pa tko želi govoriti da se *dionik* ne ističe naglaskom, reći će *dionik*, a tko želi svomu govoru dati malo arhaičniju boju, koji tu riječ želi s kojega razloga naglaskom istaknuti, reći će *diònik*.

S riječju *spasenje* nešto je drugačije.

Glagolske imenice od nesvršenih glagola imaju naglasak kao u osnove, a od svršenih je dugouzlazni na slogu ispred sufiksa. To lijepo pokazuju opreke kao *bržanje-ubržanje*, *džžanje-održanje*, *jednácenje-ujednácenje*, *slušanje-sastušanje*. Kolebaju se izvedenice od dvovidnih glagola (*čuvénje* i *čuvéenje*, *křšténje* i *křšténje...*) i nekoliko izvedenica od glagola I. i V. vrste (*pòkajánje-pokajánje*, *prikazánje-prikázánje*, *vjèncánje-vjenčánje...*). Takvo se dvojstvo katkada iskorištava za razlikovanje značenja, kao što je učinjeno u *pèčénje* i *pečénje*.

Što se *spasnja* tiče, može se reći da je *spasénje* stariji naglasak, a *spásénje* noviji, ali se to ne osjeća jer ta imenica nema analogija, ona visi u zraku, kako se to figurativno kaže. *Spasenje* je glagolska imenica od glagola *spásti*, ali se taj

glagol u hrvatskom književnom jeziku više ne upotrebljava, nego *spasiti*, od kojega je po sustavnoj tvorbi *spasénje*, ali se ta imenica ne upotrebljava. Dakle sačuvala se imenica od glagola koji je nestao. A sačuvala se zato što se često upotrebljavala od 12. stoljeća do danas, kao što to pokazuje AR. Da nije tako, preporučio bih mjesto nje imenicu *spās*, koja joj je sinonim, po pravilu: ako su glagolska imenica (u užem značenju) i neglagolska sinonimi, prednost treba imati neglagolska. Da su sinonimi, potvrđuje i J. Šetka u Hrvatskoj kršćanskoj terminologiji, Split, 1976., gdje kaže da je *Spas* bio u starije doba sinonim za Spasitelja, ali da se danas upotrebljava samo u značenju „spasenje”. U Biblijskom leksikonu (KS, Zagreb, 1972.) riječ *spas* ima specijalno značenje, a *spasenje* je upućeno na otkupljenje, ali to je već terminološko područje katoličke teologije.

No da se vratimo pitanju. Dok se *spasenje* upotrebljava, treba je nekako i naglasiti. Može se jednim ili drugim naglaskom, ali ako je komu baš stalo da jednom naglasku ipak dade prednost, ja bih rekao *spasénje* jer je taj naglasak i stariji i sustavniji.

Stjepan Babić

POZNAJEMO LI SVOJ JEZIK ?

TKO IMA VIŠE NAZIVA ZA SNIJEG:
ESKIMI ILI MI?

„U jeziku Eskima ne postoji riječ *rat*, ali zato Eskimi imaju više od dvadeset riječi za jednu te istu stvar – snijeg!” – piše u Vikendu od 4. prosinca 1981. na 41. stranici. Ne znamo kakvih sve vrsta snijega imaju Eskimi, ali znamo li kakvih ih sve imamo mi? Želeći da to saznamo, u 5. broju 25. godišta Jezika, dakle prije četiri godine, potičući čitatelje na suradnju, naznačili smo potencijalnim suradnicima dvanaest tema, a deseta je bila *Kakvih sve vrsta snijega ima?* Kako se do Vikendove zanimljivosti nije nitko javio, a prošlo je do tada više od tri godine,

počeo sam skupljati te nazive i iznenadio se koliko ih ima. Evo što sam našao.

1. *Snijeg* je osnovna riječ. Znači 'oborina u obliku bijelih pahuljica kristalizirane vode'. Može imati razne atribute pa može biti:

bijel, djevičanski, dubok, južni, korast, mek, mlad, moker, netaknut, premekan, pretvrd, prvi, sipak, suh, svjež, tvrd, velik, zaleđen..., da i ne spominjemo pjesničke tvorevine kao *pospan snijeg*.

S nekim atributima može imati i terminološko značenje. Nenad Heruc u Skijaškom leksikonu objavljenom u YU SKI magazinu, Zima 81/82 na 38. strani piše: „gnjili (truli, kašasti) snijeg – snijeg koji nastaje na padinama izloženim suncu i južnim vjetrovima, loš za skijanje.”

Vječnim se snijegom naziva snijeg koji nikad ne okopni. Kako u klimatologiji postoji „klima vječnog snijega i leda” i kako se zoološki naziv *snježna fauna* definira kao „životinjski organizmi koji žive u području vječnog snijega u polarnim krajevima”, to pokazuje da je vječni snijeg i zemljopisni naziv. Kao što ćemo saznati kasnije. P. Preradović je za taj pojam načinio jednu riječ.

Lanjski snijeg znači 'bezvrijedna stvar', a upotrebljava se u frazeologizmu: mariti kao za lanjski snijeg.

Usput možemo spomenuti da u prenesenu značenju snijeg znači i bjelinu, sjedu kosu, bijelo gusto cvijeće na vočkama i snažno umučeno bjelance.

2. *Snježić* je umanjenica od snijeg s različitim hipokorističnim značenjima koje dobiva u kontekstu, ali može doći i u nehypokorističnom značenju 'lagan, sitan snijeg'. U rječnicima još nije zabilježen.

3. *Snježak* je umanjenica sa sustavnim hipokorističnim značenjem, za razliku od *snježić*, koji hipokoristično značenje dobiva u kontekstu. „Snježak prši svakom stablu golom / Rad bi natko košuljicu bijelu” (Đ. Arnold, Domovina).

4. *Snježina* je uvećanica od snijeg, ali znači i debeo snijeg, kako piše u AR.

Prema različitim osobinama imamo ove vrste snijega:

5. *C(i)jelac* – snijeg koji još nije gažen, netaknut, djevičanski snijeg; snijeg kad se odozgo tako zamrzne da se po njemu može ići, a da noge ne propadaju.

6. *Čvrstac* – čvrst, tvrd snijeg. Nisam našao pismenu potvrdu.

7. *Pršić* – sitan i suh snijeg, ali može biti i opasan jer u RMS piše: „Nastane lavina od suhog snijega, zvanog pršić.”

8. *Pršak* – isto što i pršić, ali sa sustavnim hipokorističnošću. Nisam našao pismene potvrde.

9. *Prošarica* – snijeg što tu i tamo zaostane kad kopni. „Hodajući onom tajanstvenom prošaricom naslućivaju u strepnji srndaća.” (I. G. Kovačić, RMS.)

10. Sitan snijeg kao prah označuju riječi *oprašak*, *oprašica* i *oprha*. „Burna oprášica... se u visinama kovitlala.” (M. Božić, RMS.) „Tih dana oprha ponekad prekrije mrklinu pa se Trebević čini kao posrebren.” (J. Kušan, RMS.)

Riječ *oprašak* zabilježena je samo u Karadžićevu rječniku.

11. *Sotika* je oborina u obliku sitnih snježnih kuglica pa je možemo smatrati vrstom snijega. *Mraz* i *inje* više ne možemo jer je mraz smrznuta rosa, a inje smrznuta magla.

12. Folklornu riječ *stojser* zabilježio je V. S. Karadžić sa značenjem: „snijeg, tako veliki, da se ne može čučnuti, nego se mora stojeći srati”, ali nije zabilježio gdje se govori.

13. *Sušac* je suh snijeg. „Popao je po zemlji tvrd i prhak snijeg sušac.” (Stj. Krešić, RMS.) „Pred volićima gazio Joža s lopatom i na okukama odgrinjao lagani, škripavi sušac, da učini prolaz saonicama.” (I. G. Kovačić u noveli Veliki osvjetnik.)

14. *Susnježica* je kiša pomiješana sa snijegom. Kajkavski se tomu kaže *snežnak*. „Više putov se trefi, da ide sneg i dešč; onda tomu deždu veliju snežnak” (AR). Književno bi to bilo *snježnjak*, kako je u AR natuknica za taj primjer.

15. *Snježnica* je književna natuknica za kajkavsku riječ *sneženica* zabilježenu u Habdelićevu rječniku u značenju 'susnježica' (pluvio mixta nive), ali ona označuje i mokr snijeg jer Habdelić kaže i „nix madida”.

16. Riječ *stota* ima veoma blisko značenje, ako ne i isto. RMS joj daje značenje 'sitna kiša sa snijegom, susnježica' i navodi Nazorov primjer: „A gnjev gore... zgrabi li me vjetroinom i slotom nestat ja ću...”

17. *Bljuzgavica* ima dva značenja: a) kiša sa snijegom, b) razgažen vlažan snijeg (obično s prljavštinom i blatom). U tom se značenju upotrebljava i lapavica, ali u hrvatskom književnom jeziku veoma rijetko. V. S. Karadžić je zabilježio još i *blječkavica* s naznakom da se govori u Dubrovniku.

Prema vremenu naziva se nekoliko vrsta snijega, ali osim ponovca to su folklorne riječi ili pjesnički ostvaraj.

18. *Ponovac* je snijeg koji padne na stari. „Do zore zamest će uslužno snijeg ponovac tragove.” (I. G. Kovačić, RMS.)

19. *Škvrljinjak* je snijeg koji pada u veljači. U AR piše da je zabilježeno u Slavoniji: „Snig, koji pada u veljači, kad škvrljci doselu k nama, zovemo ga škvrljinjak; koji pada o sv. Josi (t. j.

u ožujku), toga zovemo rođinjak, a zato ga tako zovemo, što onda k nama doselu rode.”

20. *Rodinjak* je proljetni snijeg, kao što se kazuje u prethodnom primjeru. V. S. Karadžić je zabilježio da se rođinjak zove i „rođinci i lastinci”, jer pada kad dolijeću rode i laste.

21. Riječ *istresine* zabilježio je V. S. Karadžić sa značenjem: „pošljednji snijeg (osobito malo smrzao kao cigani) koji u proljeću na pošljedku udara (kao već nestalo snijega, pa se istrese nebo od njega).” Drugih se potvrda nije našlo. (Riječi *cigani* i *cigančići* znače *sitna tuča*.)

22. *Vjekovnik* je vječni snijeg, a tu je riječ upotrijebio Petar Preradović: „Dok bude tirolskih bregova i na njima snijega vjekovnika” (RMS). On je dakle ostvario jednu od potencijalnih riječi za vječni snijeg.

Način padanja snijega, jak vjetar sa snijegom označuje *mečava* rijetko *vjavica*, a *smuta* je pokrajinska riječ za taj pojam, no te tri riječi ne možemo smatrati vrstom snijega, kao ni oblike u kojima se javlja kao *pahulja*, *pahuljica*, *gruda*.

Dakako da sa snijegom i njegovim vrstama ima još dosta problema, no previše bi bilo da o

njima u ovakvu članku raspravljamo. Želio sam samo pokazati da u vrstama snijega ne zaostajemo za Eskimima, pa ni onda ako je točno da oni imaju 53 riječi za snijeg, kako neki kažu da imaju. Naime, riječi nastaju prema važnosti koju neke pojave imaju za život. Nekad je na selu proljetni snijeg bio poseban događaj i zbog same pojave i zbog štete koju je mogao nanijeti usjevima i voću pa je razumljivo što je označen posebnom riječju, *rođinjak*. Nama je danas kasni snijeg uglavnom nevažan, pa nam je daleka i riječ *rođinjak*, ako ga već treba kako označiti, onda kažemo *kasni*, *proljetni*, *travanjski snijeg*. Može biti da neke eskimske riječi izriču posebnosti nastale zbog klimatskih razlika, ali gledano u cjelini 53 njihove riječi ne znače da bi eskimski jezik bolje izražavao stvarnost oko nas, da bi je Eskimi bolje uočavali i segmentirali od nas, nego to samo kazuju da su njima neke snježne posebnosti važnije pa ih označuju posebnim riječima, a mi, kad nam prigodice zatreba koja posebnost, izričemo je atributima.

Stjepan Babić

O S V R T I

ROHADA, ROKADA I ROŠADA

Postoji malo šahovskih naziva koji vuku podrijetlo s Orijenta i Dalekog istoka koji je šah i pronašao. Uglavnom su oni perzijskoga podrijetla (kao na primjer sam naziv igre: *šah*, koji je i danas titula iranskog monarha, do nedavno, zapravo). Jedan je od njih i r o h a d a.

U indijskoj čaturangi nema još rohade, kao i u arapskom šatrandžu. Iz perzijskog jezika preuzeli su Arapi neke nazive za figure, između ostalih *rukh* za topa. Razumljivo je da na tom stupnju rohada nije bila potrebna: bijaše to spora igra, a kombinacije rijetke. Jake su figure samo topovi i skakači pa je igra imala značenje

naše konačnice. Stoga se kralj slobodno kretao po šahovnici jer nije postojala opasnost od mata.

Prve tragove rohade naći ćemo u srednjo-vjekovnom evropskom šahu. U toj prvoj i neznatnoj prilagodbi šaha evropskim shvaćanjima kralj je smio u svom prvom potezu skočiti za dva polja. Slijedeća reforma pojavljuje se, naravno, u vrijeme renesanse. Ona je sporog ferza pretvorila u moćnu damu, a alfila u današnjeg lovca. Pokraj triju dalekometnih figura postao je spori kralj smetnja. Ne samo da je ometao brz razvoj svojih figura nego je i njemu prijetila opasnost od protivničkih. Zato se morao dvokrokom ukloniti u jednome potezu